

UNGARI: 1100 aasta ajaloo lühikokkuvõte lühikokkuvõte.

895/896. TERRITOORIUMI HÕIVAMINE. Ungarlased hõimupealik Árpádi juhtimisel hõivavad Karpaatidest ümbritsetud alad. (1920. aastani jäävadki Karpaadid Ungari piirideks.)

1000. KUNINGRIIK. Omariikluse rajaja on István I Árpádi dünastiast. Kroon paavsti käest. Kogu ajaloo jooksul paljurahvuseline (enamjaolt mitmeusuline) ja mitmekultuuriline riik.

1102. Liit Horvaatiaga (1918. aastani, autonoom autonoomne, oma parlament).

13. sajand. Saksid ränne Põhja-Ungarisse ja Transilvaaniasse, autonoomsete õigustega.

1222. KULDBULLA, Ungari *Magna Carta*. Konstitutsiooniliselt tagatud õigused ja neid rikkuva valitseja vastase ülestõusu õigus. Ungari on üks Euroopa vanimaid pidevaid konstitutsioonilisi riike, pikki sajandeid kehtivate (1945. aastani kahest kojast koosneva) ja parlamendi poolt loodud, valitseja poolt allkirjastatud-väljakuulutatud seaduste kehtestamist viivad ellu maakonnad ja linnad. Põhimõte: riigipea ja rahvas on üks, maa kuulub neile ühtselt, mida sümboliseerib parlamendis eksponeeritav endis **PÜHA KROON**. Keskajast saadik võis valitseja valiteseda ainult koos parlamendiga.

1241/1242. Mongoli-tatari vallutusretk. Rumeenlaste sisserände algus Transilvaaniasse (põgenikud, töötajad). Kunnide (kun) sisseränne.

14.–15. sajand. Õitseage Anjou'de, Sigismundi (kuninga ja saksa-rooma keisri) ning Mátyás Hunyadi valitsusajal. Ruteenide sisseränne.

1514. TRIPARTITUM: 19. sajandini kehtivate seaduste kogu.

1526. Mohácsi lahingus kaotamise järel lagunb riik kolmeks osaks: **kuningriigi** osa (põhi ka lääs, **Habsburgide dünastia** aastast 1526), **Türgi sultaniriigi** osa (keskmine osa, rahvastik hukub (ungari keeles *elpusztul*, millega on etümoloogilises seoses sõna selle piirkonna tähistamiseks, *puszta*, pusta)), **Transilvaania** (idaosa, 1541. aastast vürstiriik, Ungari Krooni osa, 17. sajandil lääne, protestantlike riikide liitlane).

16.–17. sajand riigi suurim osa on protestantlik (enamjaolt kalvinistlik, aga ka luterlik ja unitaarlik).

1568. Torda, Transilvaania. Euroopas esmakordselt seadustega kehtestatud **USUVABADUS**.

1590. Karoli Piiblitõlge.

1699. Türklaste minemakihutamise järel on riigi keskosa tühjaks jäänud ja hävinud. Saksalaste, serblaste, horvaatide, rumeenlaste sisseränne. Habsburgide rõhumine (muu hulgas kontrrevolutsioon: galeeriorjad, admiral Ruyter, sellest ajast alates on enamik rahvastikust rooma katoliiklased, Ungari on hiljem usukompromissi riik).

1703–1711. Transilvaania vürsti **Ferenc Rákóczi II** juhitud vabadusvõitlus.

19. sajandi algus. Konstitutsioonilised, ühiskondlikud ja majanduslikud reformid.

1848. MÄRTSI SEADUSED, parlamendi ees vastutav ministerium. **Vabadusvõitlus,** mille venelased austerlaste palvel maha suruvad. Sellele järgneb Habsburgide rõhumine.

1867. Kokkulepe: AUSTRIA-UNGARIA KAKSIKMONARHIA. Jõuline areng. Liberaalsed seadused. Sisseränne kogu Euroopast, juudid Monarhia aladelt, eriti Galiitsiast (seaduslik võrdsus emigratsioon Lääne-Euroopasse, Ameerikasse, Monarhia aladele).

1914–1918. I Maailmasõda.

1918. Vabariik.

1919. Kommunism.

1920. Versailles/TRIANON. Kaks kolmandikku riigi territooriumist Tšehhoslovakkiale, Rumeeniale, Jugoslaaviale. Arvukad ungari vähemusrahvad. Ülejäänud kolmandik territooriumi on praegune Ungari. Riigipea on parlamendi poolt valitud riigihoidja.

1938. Austria Anschluss, sellele järgneb Saksa rõhumine.

1938/1939/1940/1941. Osa kaotatud alasid tagasi.

1941. II Maailmasõda.

1944. aasta 19. märts. SAKSA OKUPATSIOON: 'Quisling' (Sztójay) valitsus. Maal elavate juutide deporteerimine 'töölaagritesse' (Eichmann, Hollandi stsenaarium). Budapesti juudid (250 000, kolmandik riigi juudi elanikkonnast) jäävad riigihoidja vahelesekumise tagajärjel algul deporteerimisaktsioonidest kõrvale. Auschwitzi faktide väljaselgumise järel keelab riigihoidja **1944. aasta 26. juunil** rongide liikumise.

1944. aasta 6. juulil takistab riigihoidja (1. soom soomusüksusega) juutide deporteerimist.

1944. aasta 15. oktoober. Vaherahu Moskvast. Saksa sõjaväeputko: riigihoidja peetakse kinni ja viiakse Saksamaale. Fasislik valitsus, Budapesti juutide deporteerimise algus (viidi osaliselt täide). Budapesti piiramine. Mitme tsiviilisiku deporteerimine.

1945. Vabadel valimistel kaovad kommunistid. Koalitsioonivalitsus.

1946. VABARIIK.

1947. Pariisi rahu = ungari vähemuste kaitseta Trianon.

1949. Rahvavabariik: vene-kommunistlik rõhumine.

1956. REVOLUTSIOON-VABADUSSÕDA, mahasurumisele järgnevad repressioonid, edaspidi diktatuur.

1989. uuesti Vabariik.

2004. Euroopa Liit.

Miklós Tóth